

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

İÇİNDEKİLER

Editörlerden	7
--------------------	---

MEVLANA'DA DİNİ DÜŞÜNCE

Prof. Dr. Ali Akpınar	
Mevlânâ'nın İbadet Anlayışı/Mevlânâ'nın İbadeti Mana ve Şekil Bütünlüğü İçerisinde Ele Alması	9
Prof. Dr. Ramazan Altıntaş	
Dindarlık Tipolojilerine Eleştirel Bir Yaklaşım: Mevlânâ Örneği	21
Dr. M. Mustafa Çakmaklıoğlu	
Mevlanaya Göre Dindarlık	29
Prof. Dr. Emine Yeniterzi	
Tövbe Atına Binmek veya Mesnevî'de Tövbe Etmeye Dair	35
Dr. Sinan Öge	
Mesnevî'de Kader Anlayışı	47

MEVLANA VE TOPLUM

Dr. Muhammed Jamal Tahhan	
مولانا جلال الدين الرومي و المولوية من المحلية الى العالمية	
(Mevlana ve Mevlevilik: Mahallilikten Cihanşümüllüğe)	59
Doç. Dr. Ejder Okumuş	
Mevlana'da Din-Toplum İlişkileri	67
Doç. Dr. Recep Çiğdem	
Mevlana'da Yönetim-Halk İlişkisi	77
Doç. Dr. Ramazan Muslu	
"Yoldaki Dikenleri Sökmek" Mevlana ve Gençlik	83
Prof. Dr. Abdulkakim Yüce	
Mevlana'da Kadın ve Aile	93

MEVLANA VE EĞİTİM

Prof. Dr. Şuayip Özdemir	
Mevlana'nın Eğitimci Kişiliği	101
Prof. Dr. Abdullah Özbek	
Mevlana ve Hırs Eğitimi	111
Dr. Davut Işıkdoğan	
Yetişkin Din Eğitimi Açısından Mevlana ve Mesnevi Kıssalarının Eğitsel Değeri	117

MEVLANA'YA GÖRE HİRİSTİYANLAR VE HİRİSTİYANLIK

Doç. Dr. İskender Oymak	
Mevlana Düşüncesinde Hz. İsa ve Hıristiyanlar	125
Dr. Cengiz Batuk	
Dinleri Anlamada Öykünün Rolü: Mevlana'nın Yahudi Padişah Hikâyesi Bağlamında Hıristiyanlığa Bakışı	133

ÇAĞIMIZDA MEVLANA ÜZERİNE TARTIŞMALALAR

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah Kara	
Dinî Tarafı Dışlanmış Hümanist Düşünür Tiplemesi: Mevlana Celaleddin Rûmî	141
Yrd. Doç. Dr. Rifat Atay	
Denizi Bitirmek: Mevlana Çalışmalarına Resmi Katkılar Üzerine	149
Doç. Dr. Veysel Güllüce	
Mevlana'ya İsnat Edilen Reenkarnasyon ve Evrim Görüşleri	155
Arş. Gör. Celal Çayır ve Arş. Gör. Bayram Kahraman	
20.Yüzyılda Manevî/Spiritualist Dinî Yönelimlerin ve Mevlana'ya İlginin Sebepleri ...161	
Arş. Gör. Dr. Hüseyin Kurt	
Mevlânâ'da İnsanlığın Birliği ve Diyalog	169
Prof. Dr. Uğur Erdem Işıkan	
Mevlana ve Özgür Düşünce	175
Eyyüp Azlal	
Sezai Karakoç'a Göre Mevlana	179

MEVLEVİLİKTE SEMA VE MUSİKİ

Yrd. Doç. Dr. H. Serdar Mutlu	
Toprakla Ateşin Seması'nda Mevlana	185
Dr. Mahmud Mısıri	
ومضات معرفية في سماء جلال الدين الرومي (Celaleddin Er-Rumi'nin Semâsında Bilgi Parıltıları)	195
Arş. Gör. Sevede Düzgüner	
Mevlevi Sema Ayini ve Psikolojik Etkileri (Uygulamalı Bir Çalışma)	203
Arş. Gör. Dr. Hüseyin Akpınar	
Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlurfa Örneği	213
Dr. Jihad Rida	
التصوير الفكري عند مولانا جلال الدين الرومي (Mevlana Celaleddin Rumi'de Fikri Tasvir)	217
Dr. Hasan ALMAZ	
Mevlânâ'nın Sözlerindeki Çekiciliğin Nedenleri	225
Dr. Nadia Haskur	
سمات الشعر الصوفي ودلالاته جلال الدين الرومي نموذجاً (Sufi Şiirinin Özellikleri ve Anlamları: Celaleddin Rumi Örneği)	233

Dr. Ahmad Tomeh Halabi الرموز الشعرية ودلالاتها في مثنوي جلال الدين الرومي (Celaleddin Rumi'nin Mesnevi'sinde Şiirsel Remizler/Semboller ve Anlamları).....	239
Doç. Dr. Kadri Yıldırım Arap Dili ve Belâgatı Açısından Mesnevî Üzerine Bir İnceleme.....	249
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aslan Mevlana'nın Arapça Şiirlerinin Dil ve Edebi Sanatlar Açısından Bazı Özellikleri.....	259
Dr. Swiess Al Batman دلالة قصص الحيوان في مثنوي جلال الدين الرومي (Celaleddin Rumi'nin Mesnevi'sinde Hayvan Kıssalarının Anlamı).....	269

MEVLANA'NIN EDEBİYATA ETKİLERİ

Arş. Gör. Dr. Kaplan Üstüner Klasik Türk Şiirinde Mevlana ve Mevlevilik Etkisi	277
Arş. Gör. Dr. Ali Tenik Mevlânâ'nın Mutasavvıf Şâirlere Etkisi: Ahmed Kuddûsî Örneği.....	285
Yrd. Doç. Dr. Ömer Savran Sebk-i Hindî Şairlerinden Neşatî ve Cevrî'de Mevleviliğin Etkileri.....	297
Yrd. Doç. Dr. Ekrem Bektaş Mevlevî Muhibbi Pertev'in Şiirlerinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîliğin İzleri.....	309
Yrd. Doç. Dr. Ö. Faruk Altıparmak Mevlana'nın M. İkbâl Üzerindeki Etkileri: Aşk ve Ego İlişkisi.....	315

MEVLEVİLİK

Faramarz Saber Moghaddam Molavi and Monastery System (Mevlana ve Tekye Sistemi).....	319
Dr. Aboud Al Askari التنظيم الصوفي في الطريقة المولوية -قراءة مقارنة (Mevlevî Tarikatında Sufî Düzen).....	323
Uz. Dr. Zerrin Dede Tarihten Günümüze Mesnevi Okulu.....	333
Dr. Abdurrahman Adak Mevleviyye Tarikatı'nın Gülşeniyye Tarikatı Üzerindeki Etkisi.....	337
Doç. Dr. Murat Akgündüz Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları.....	345
Dr. Abdulnasır Yiner Sultan II. Mahmud Dönemi ve Mevlevilik.....	351
Yrd. Doç. Dr. Adem Ölmez II. Abdülhamit ve Mevlevilik.....	359

MEVLEVİHANELER

Dr. M. Askeri Küçükaya	
Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Adı Geçen Mevlevihane ve Tekkeler.....	365
Yrd. Doç. Dr. İlhan Palalı	
Urfa Mevlevihanesi.....	371
Dr. Fahrettin Coşguner	
Çankırı Mevlevîhânesi.....	379
Okt. Serdar Ösen	
Selanik Mevlevihanesi Şeyhi Eşref Dede Hakkındaki Bazı İddiaların Tahkiki.....	385
Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Adaloğlu ve Nizamettin Arslan	
Eskişehir Mevlevihanesi Postnişini Hasan Hüsnü Dede Efendi.....	391
Dr. Ali Samil Hüseyinoğlu	
İran Azerbaycan'ının Tebriz Kentindeki Mevlana Derneği.....	403
Arş. Gör. Dr. Celil Abuzer	
Günümüzde Yeniden Şekillenen Şanlıurfa Mevlevihanesinin Sosyolojik Tahlili.....	407

İRAN'DA MEVLANA ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Hosein Laleh	
İran'da Mevlana Üzerine Yayınlanan Yüz Kitabın Tanıtımı.....	413

MEVLEVÎ MÛSİKÎSİ VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Dr. Hüseyin AKPINAR*

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'ye (ö. 672/1273) nispetle kurulan Mevlevî Tarikatı'na mahsus tasavvuf mûsikisine Mevlevî Mûsikîsi denir. Bu mûsikî, Türk dinî mûsikîsinin Câmî ve Tekke mûsikîsi şeklinde incelenen iki türünden Tekke mûsikîsinin en mühim ve geniş dalını oluşturur.¹

Mevlevî tarikatını hariç tutarak, mûsikî tarihimizden bahsetmemiz oldukça zordur. Mevlevîlik, mûsikî, semâ' ve şiir gibi güzel sanatların üç aslı unsurunu dinî bir şekle sokarak devam ettirmiş² ve bu üç vasıtaya istinat etmiştir.³ Mevlânâ, mûsikîyi insanlığa armağan ettiği disiplinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmiştir.⁴ Mevlânâ, *Mesnevî* ve *Divân-Kebîr*'de mûsikîyi övmüş ve onu yüksek bir sanat olarak görmüştür.

Bazı eserlerde Mevlânâ'nın bir mûsikîşinâs, oğlu Sultan Veled'in (ö. 711/1312) de rebâbî ve bestekâr⁵ olduğu nakledilmektedir. XIII. asırdan zamanımıza notası ulaşmış en eski eserin Sultan Veled'e ait⁶ olduğu söylenmektedir. Ney, rebâb ve kudüm, Mevlevîliğin sembolü olan mûsikî âletleridir. Mevlevîhâneler, asırlar boyu mûsikî başta olmak üzere çeşitli güzel sanatların beşiği olmuş,⁷ birer Konservatuar vazifesi görmüşlerdir.

Mevlevî Mûsikîsinin üç boyutu vardır: 1- Tasavvufî (Felsefî), 2- Nazaî (Teonî), 3- Amelî (Pratik.)

1- Tasavvufî (Felsefî) Boyut

Güzellik, sevgi ve aşkın tercüme gerektirmeyen "dil"i olan mûsikî,⁸ tasavvufu ilişkili bir ilim ve sanattır.⁹ "Sanâyi-i nefîse"den olan mûsikînin temelinde tasavvufî anlamda aşk vardır.¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*'de ney ile alakalı ilk on sekiz beyit içinde;

Yel değıldir nay sadâsı, aşketir aşk!

Yel götürsün kimde yoksa böyle aşk!

beytiyle aşkın kuşatıcılığına dikkat çekmektedir.¹¹ Mevlânâ'da aşk, varlığın merkezidir; bütün yaratıkları hareket ettirir.¹² Sesler de aşksız hareket etmezler. Armoni, sesler arasındaki aşk ilişkisi; aşkın kendisidir.¹³

Mevlânâ'ya göre mûsikî, cennet kapılarının açılış gıcirtısıdır.¹⁴ Ona göre sevgi evi, mûsikîden

* Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Ömer Tuğrul İnancer, "Mevlevî Mûsikîsi ve Semâ Âdâbı", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 191, İstanbul 2002.

² Mevlânâ, *Mesnevî*, I, (Çev: Veled İzbudak), Önsöz, İstanbul 1991.

³ Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslâmîyet*, s. 54-55, İstanbul 1996.

⁴ Süleyman Erguner, "19. Asır Neyzenleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Sayı: 1, s. 45, İstanbul 1993.

⁵ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, s. 24, İstanbul 1990.

⁶ Yılmaz Öztuna, *Türk Taribinden Yapraklar*, s. 272-273, İstanbul 1992.

⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Taribi*, I, 145-149, İstanbul 1933.

⁸ Lois L. Farukî, *İslâm'a Göre Müzik ve Müziyenler*, (Çev: Ü.Taha Yardım), s. 39, İstanbul 1985.

⁹ Ali Şeriatî, *Sanat*, (Çev: Ejder Okumuş), s. 113, İstanbul 1999.

¹⁰ Beşir Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği ve İnsan*, s. 38, İstanbul 1989.

¹¹ Cinuçer Tanrıkorur, *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*, s. 185, İstanbul 1998.

¹² Annemarie Schimmel, *Ben Rüzgarım Sen Ateş*, (Çev: Senâil Özkan), s. 168-177, İstanbul 1999.

¹³ Yalçın Çetinkaya, *Müzik Yazıları*, s. 193-194, İstanbul 1999.

¹⁴ Schimmel, *Ben Rüzgarım Sen Ateş*, s. 197.

oluşturmuştur. Onun için mûsikî, cennet kapılarının sesidir ve semâ', safâ, câna şifa, rûha gıdadır.¹ Semâ' (mûsikî), ilâhî aşka ulaşmada bir vasıtaadır. Mevlânâ, kâinatı ilâhî bir mûsikî dairesi olarak algılar. Onun önünde her şey bir enstrüman olur, her olay müziğe dönüşür. Mevlânâ'nın nazamında mûsikî enstrümanlarının sesi, "Mesih'in nefesinin niteliğine" sahiptir; yani, rûha hayat vermektedir.² Mevlânâ'ya göre insanın kendisi Allah'ın ellerinde bir araçtır (enstrüman) ve bu araçtan neşet eden bir mûsikîdir.³

2- Nazarî (Teori) Boyut

Mevlevî Mûsikîsi'nin nazarî ve amelî yönü, birbirinin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Âyin-i Şerîf⁴, Mevlevîlere mahsus, mûsikimizin en büyük formlarından biridir. Bu mûsikî formu, zaman içerisinde kendine has sanatsal bir görünüm kazanmıştır. Mevlevî Âyini bestekârlığı, mûsikî çevresinde müteber bir hale gelmiştir. Bu formun vücuda gelmesi için bestekârın Mevlevî kültürünü hazmetmiş, onun felsefesini anlama ve tahlil etme konusunda yeterli, bu yola rûhen yakın ve üst seviyede bir mûsikî bilgisine sahip olması gerekmektedir.

Mevlevî Âyinlerinin bestelenmesinde Klasik Türk Mûsikîsinin bütün makâmı kullanılabılır. Gerek ilk peşrevde ve gerekse âyinin nutk-ı şerîf (Âyinlerdeki söz unsuruna güfte yerine nutk-ı şerîf tâbiri kullanılmaktadır.) kısmında pek çok makâm geçkisine yer verilir. Günümüze kadar yüz altmış civarında Âyin-i Şerîf bestelenmiştir. Dört selâmdan oluşan Âyin-i Şerîf, farklı usûllerde ölçülmektedir: I. Selâm: 14 / 4'lük Devr-i Revân, 8 / 4'lük Ağır Düyek veya Düyek, II. Selâm: 9 / 4'lük Evfer, III. Selâm: 28 / 4'lük Devr-i Kebir, 8 / 4'lük Ağır Düyek, 12 / 4'lük Frenkçin, 20 / 4'lük Fahte, 10 / 8'lik Aksak Semâi ve 6 / 8'lik Yürük Semâi, IV. Selâm: 9 / 4'lük Evfer usûlünde ölçülür. Birinci ve üçüncü selâmlar, ikinci ve dördüncü selâmlara göre daha uzundur. Üçüncü selâm, en çok usûl ve makâm geçkisinin yapıldığı ve güftenin olmadığı bir terennümün bulunduğu bölümdür. Sonunda yalnız sazlarla icrâ edilen genelde Düyek usûlünde bestelenmiş olan bir son peşrev ve son Yürük Semâi ile Âyin-i Şerîf'in bestesi son bulur. Âyin-i Şerîf'in güftesi, genellikle Mevlânâ'nın *Mesnevî* ve *Divan-ı Kebîr*'inden seçilir. Âyinler, birinci selâmın makâmıyla anılır.⁵ Mevlevîliğin ney, rebâb ve kudüm gibi önemli mûsikî âletlerinin kendilerine mahsus eğitim, usûl ve metotları vardır.

3- Amelî (Pratik) Boyut

Mevlevî Mûsikîsi'nin icrâ edilmesi, yukarıda özet olarak verdiğimiz Âyin-i Şerîf'in semâ' eşliğinde pratiğe aktarılmasıdır. Âyin-i Şerîf'in icrâsı için sâzende ve hânendelere yani, âyinleri sazlarıyla ve sesleriyle icrâ etmekle görevli müzisyenlere (neyzen, kudümzen, rebâbî, halîlezen, icrâcı, âyinhân vb.) ihtiyaç vardır. Bunların ileri seviyede mûsikî bilgisine sahip olmaları gerekir.

Mevlevîlik'te sâzende ve hânendelere genel olarak "Mutrib Heyeti" denmektedir. Âsîtâne denilen büyük Mevlevîhâne'lerde mutrib heyeti için ayrılmış, semâhânenin bir bölümünü oluşturan "Mutrib Mahfilî" bulunmaktadır.

Mevlevî Âyini, semâya eşlik amacıyla oluşturulmuş bir Mevlevî Tarikatı mûsikîsidir. Mevlevî semâ; ayakta (kıyâm), dönerek (devrânî) ve sessiz (hâfî) yapılan bir zikir türüdür. Mevlevî Âyini, mukâbele sırasında hiçbir zaman tek başına seslendirilmeyip öncesinde ve sonrasında başka türlerle birlikte icrâ edilir. Bu türlerin seslendirilme sırası şu şekildedir:

1 Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 164, İstanbul 1982.

2 Annemarie Schimmel, "Rûmî'nin Nazamında Mesih ve Meryem İle İlgili Şiirsel İmgeler", (Çev: Mehmet Şahin), *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (Mevlânâ Özel Sayısı), s. 160, Konya 2007.

3 Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm Sanatı ve Manevîyatı*, (Çev: Ahmet Demirhan), s.168, İstanbul 1992.

4 Âyin-i Şerîf, Mevlevî tarikatında "mukâbele" denen semâ töreni sırasında okunup çalınan mûsikî eseridir. Bu eser, Türk mûsikîsinin en büyük formlarından biridir. Âyin-i Şerîflerin güftesi, genellikle Mevlânâ'nın şiirlerinden seçilir ve dolayısıyla Farsça'dır. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, I, 130-131, Ankara 1990.

5 Onur Akdoğan, *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*, s. 451-453, İzmir 1996; Mehmet Gönül, "Mevlevîlik ve Mûsikî", *İSTEM İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, Sayı. 10, s. 75-89, Konya 2007; Halil İbrahim Yüksel, "Mevlevî Mûsikîsi", *Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhaneler Sempozyumu*, 30 Eylül-01 Ekim, s. 269, Manisa 2006.

1- Na't: Sözleri Mevlânâ'ya, bestesi Mustafa İtrî Efendi'ye (ö. 1712) ait olan na'tın, "Na'thân" tarafından okunması, 2- Post Taksimi: Na'tın bitiminde "Kudümzen başı"nın kudüme birkaç darp vurmasını müteakip, "Neyzen başı"nın okunacak âyinin makâmında baş taksim yapması, 3- İlk Peşrev: Dört hâne bir teslimden oluşan peşrevin icrâsı, 4- Ney Taksimi: Neyzen başının kısa bir taksim yapması, "Âyinhânlar"ı okumaya, "Semâzenler"i de semâyâ hazırlaması, 5- Âyin-i Şerîf: Âyinin dört selâmının semâ' eşliğinde icrâsı, 6- Son Peşrev: Âyinin makâmında yürükçe icrâ edilmesi, 7- Son Yürük Semâî, 8- Son Taksim: Ney veya başka bir enstrümanla taksim yapılması, 9- Aşr-i Şerîf: Na'thân veya Âyinhânlardan birisinin Kur'ân-ı Kerîm'den bir Aşr-ı Şerîf okuması, 10- Gülbang: "Duacı Dede" nin yapacağı dua ve Fâtiha okunması.¹

Şanlıurfa'da Mevlevîlik ve Mevlevî Mûsikîsi

Mevlevîliğin Şanlıurfa'ya ne zaman girdiği tam olarak bilinmemektedir. Tahmini olarak XVIII. yüzyıl ortalarına doğru, 1700'lü yılların başında Tükistan'dan Anadolu'ya (Konya'ya) göç eden Abdulhamid Dede (ö.1876) ve Haydar Dede adında iki Mevlevî şeyhi tarafından Urfa'ya getirildiği söylenmektedir.² Şanlıurfa'da Mevlevîlik, çok fazla olmasa da insanlar tarafından kabul edilmiş bir tarikat idi.³

Bütün Mevlevîhâne'lerde mûsikî faaliyetleri olduğu gibi Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde de iki yüzyıl boyunca mûsikî faaliyetleri olmuştur. Zira bir Mevlevîhâne'de mûsikimizin en büyük formu olan Âyin-i Şerîf icrâsı için neyzenle, kudümzenle, âyin okuyucusuyla asgari olarak on tane yüksek seviyeli müzisyenin olması gerekmektedir.⁴ Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde icrâ edildiğini düşündüğümüz Osmanlıca bir Âyin-i Şerîf mecmuası elimizde mevcuttur.⁵

Abuzer Akbıyık'a göre 1725-1925 yılları arasında iki asır faaliyetini sürdüren Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde icrâ edilen Mevlevî mûsikîsinin Urfa halk müziğine de etkisi olmuştur.⁶ Mehmet Özbek'e göre de Şanlıurfa müziğini etkilemiş olan dinî mûsikî eserleri, Mevlevî tarikatı ürünleridir. Mevlevî mûsikîsi, Şanlıurfa'da belli bir dönem yaşayarak özellikle şehir mûsikîsini etkilemiştir. Mevlânâ felsefesi, mistik bir rûha sahip olan Şanlıurfalılar kendine çekmiş; Şanlıurfa Mevlevîhânesi, saz, ses ve semânın yer aldığı bir "mûsikî meşkhânesi" olmuştur. Şanlıurfalı Mevlevîler, asırlar boyunca Mevlevî mûsikîsinin ilâhî nağmelerini en asil seslerle örmüşler ve en esrarlı duygularla üflemişlerdir. Mevlevîhâne, Şanlıurfa mûsikîsi esaslarının zamanla gelişmesini ve İstanbullu Mevlevî üstatlarının elinde olgunlaşan mûsikî edebiyatının Şanlıurfa'ya ulaşmasını sağlamıştır.⁷

Cihat Kürkcüoğlu arşivinden alınan 1883 tarihine ait fotoğrafa göre Urfalı Mevlevîler, ney, def ve kudüm enstrümanlarını kullanmışlardır.⁸ Dolayısıyla Urfa Mevlevîhânesi'nde bu enstrümanların eğitimi de verilmiştir.

Mehmet Özbek'e göre Şanlıurfa'da bilinen son Mevlevî neyzeni "Kıde Hâfız" lakaplı İsmail Şimşek'tir. İsmail Şimşek, 1887'de Urfa'da doğmuştur.⁹ Dellek Mahmut Hâfız'a göre aslen Birecikli olup Mevlevî Derneği'ndeki bir tabloda Mevlevî kıyafetiyle, elinde ney ile bir resmi vardır.¹⁰ Hayatı hakkında

¹ Akdoğan, *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*, s. 454-457; Yüksel, "Mevlevî Mûsikîsi", *Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhâneler Sempozyumu*, s. 269.

² Mahmut Karakaş, "Şanlıurfa'da Mevlevîlik", *GAP Gezgin'i Kültür, Sanat, Turizm ve Folklor Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, s. 58-62, Şanlıurfa 2006.

³ Ali Tenik, "Sosyo-Psikolojik Açından Zikir ve Şanlıurfa Dergâh Câmii Örneği", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 8, s. 106, Ankara 2002.

⁴ Ömer Tuğrul İnançer-Ahmet Özhan, *Şarkılar Seni Söyler*, s. 53-54, İstanbul 2007.

⁵ Söz konusu mecmuayı bize Öğr. Gör. M. Veysi Dörtbudak vermiştir.

⁶ Abuzer Akbıyık, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, s. 41, Şanlıurfa 2006.

⁷ Mehmet Özbek, "Şanlıurfa'da Halk Müziği", *GAP Gezgin'i Kültür, Sanat, Turizm ve Folklor Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, s. 28, Şanlıurfa 2006.

⁸ Akbıyık, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, s. 42.

⁹ Özbek, "Şanlıurfa'da Halk Müziği", *GAP Gezgin'i*, s. 29.

¹⁰ Dellek Mahmut (Akagün) Hâfız ile 16.06.2007 tarihinde yapılan röportaj.

yazılı bir kaynak bulunmayan, 1960 yılında Urfa'da vefat eden Kıde Hâfız'ın ney üfleme kimden öğrendiği bilinmemektedir. Mehmet Özbek'in Kıde Hâfız için "Şanlıurfa'da bilinen son Mevlevî neyzen"¹ ifadesinden onun Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde ney üflemeyi öğrendiği kanaatine varabiliriz. Fakat Yusuf Bilgin'in verdiği bilgiye göre Kıde Hâfız, Mevlevî olmadığı gibi başka bir tarıkata da mensup değildi. Onun için Mevlevî denilmesinin sebebi, ney'in Mevlevîlerle bütünleşmiş bir enstrüman olması ve o dönemde Urfa'da başka ney üfleyen kimsenin bulunmaması olabilir.²

Şanlıurfalı olup buradaki Mevlevîhâne'de yetişen mûsikîşinaslardan niceleri kimliklerini ihmal yüzünden tespit edilememiştir. Şanlıurfa'da doğup yetişmiş oldukları halde, daha yetkili şeyhlere bağlanmak üzere Konya, İstanbul ve Mısır Mevlevîhânelerine giden derviş ve mûsikîşinasların varlığı bilinmektedir. Mehmet Özbek'e göre Cumhuriyetle birlikte bütün yurttaki tarikat törenlerine son verilmesiyle Mevlevî mûsikîsi ve onun nezih sanat anlayışı Halk mûsikîsi içinde yerini almış, bir topluluğun ve kurumun değil, bir milletin vicdanının sesi olmuştur.³ Kanaatimizce Mevlevî mûsikîsinin yapısı, tavır ve tarzıyla Halk müziğinin tavır ve tarzı birbirinden ayrıdır. Bu sebepten Mevlevî mûsikîsi, Halk müziğinin içinde değil, yazılı kaynaklarla ve sınırlı icrâlarla günümüze taşınmıştır.

Mevlevîlik, Şanlıurfa'da birçok müzik sever (mûsikîşinâs) ve tasavvuf müziği okuyucusu (hânende) yetişmesine yardımcı olmuştur.⁴ Şanlıurfa Mevlevîhânesi, mûsikî yönüyle Şanlıurfa'ya yeni bir soluk getirmiş; ney, kûdüm, tanbur ve rebab üstatlarının yetişmesinin yanı sıra hânendelerin yetişmesinde de etkili olmuştur. Kanunî Cürre Mehmet (1800'lü yıllarda yaşamış, hânende ve sâzende), Kıde Hâfız (neyzen), Hacı Bozan Uzungöl (hânende), Abdurrahman (?-1941, Tanburî, Dârü'l-Elhân derleme çalışmalarında kaynak kişi) Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nden feyz alan kişilerden sadece bir kaçıdır. Bugün bile Hicâz makâmında "Eski Mesnevi" ismiyle; *Mesnevi*'nin ilk on sekiz beyti ile icrâ edilmekte olan gazel, Urfa Mevlevîhânesi'nde icrâ edilen dinî mûsikînin din dışı mûsikîye yansımalarıdır.⁵

Şanlıurfa Mevlevîhânesi, 1994 yılından itibaren Câmî olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1994 yılında kurulan ve kısa adı ŞURKAV olan Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı bünyesinde, tasavvuf mûsikîsi ve semâzen topluluğu oluşturulmuştur. Bu topluluk, 1997 yılına kadar birçok etkinliklerde bulunmuş, semâ törenleri ve tasavvuf mûsikîsi programları gerçekleştirmiştir. 2004 yılında Mevlevî kültür ve mûsikîsinin yaşatmak amacıyla "Şanlıurfa Mevlevîhanesi Yaşatma ve Kültür Derneği" kurulmuştur. Bu dernek, hâlâ çeşitli etkinliklerde bulunarak, özellikle dinî-kutsal gecelerde semâ programları düzenlemektedir.⁶

Sonuç olarak; Mevlânâ'ya nispetle kurulan Mevlevîliğe mahsus Mevlevî Mûsikîsi, Mevlevîliğin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Şanlıurfa'da bir kısım insanlar tarafından benimsenen Mevlevîlik, yayıldığı bütün coğrafyada olduğu gibi burada da mûsikî kalitesinin artmasına, hânende ve sâzendelerin yetişmesine sebep olmuştur. Şanlıurfa'da ney ve kudüm gibi enstrümanlar, Mevlevîlik sayesinde öğrenilmiş ve kullanılmaya başlamıştır. Mevlevî mûsikîsi, Şanlıurfa'da belli bir dönem yaşayarak özellikle şehir mûsikîsini etkilemiştir.

Bir dönemin konservatuar mahiyetindeki Mevlevîhâne'lerin tamamında olduğu gibi Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nde de mûsikî faaliyetleri olmuştur. Zira, Türk mûsikîsinin en büyük formu olarak kabul edilen Âyin-i Şerîf'in icrâsı için bir Mevlevîhâne'de neyzen, kudümzen ve âyin okuyucusunun ileri seviyede mûsikî bilgisine sahip olması gerekmektedir.

¹ Özbek, "Şanlıurfa'da Halk Müziği", *GAP Gezgini*, s. 29-30.

² Mevlidhân, Gazelhân ve Şâir Yusuf Bilgin ile 15.10.2007 tarihinde yapılan röportaj.

³ Özbek, "Şanlıurfa'da Halk Müziği", *GAP Gezgini*, s. 29-30.

⁴ Karakaş, "Şanlıurfa'da Mevlevîlik", *GAP Gezgini*, s. 576.

⁵ <http://www.osmanoksuzoglu.com/images/erciyes-sunum.xml>, 29.10.2007.

⁶ Mehmet Emin Ertan, "Günümüzde Şanlıurfa'da Mevlevîlik ve Şâir Abdî'nin *Mesnevi-i Mânevi* Hakkında Yazdığı Gazel'in Şerhi", *Mevlânâ, Mesnevi, Mevlevîhâneler Sempozyumu*, 30 Eylül-01 Ekim, s. 115, Manisa 2006.